

A Nádor Huszárezred gyöngyösi emlékei

A napóleoni háborúk során, a Habsburg-hadsereg 1800-as átszervezésekor és fejlesztésekor ismét – ezúttal állandó jelleggel – felállították a Nádor- vagy Palatinus-huszárezredet. A Jászkun Kerület lakossága évszázadok óta élvezett privilégiumai fejében ugyanis hagyományosan katonasíttatással tartozott. A koronabirtoknak minősülő Kerület főkapitánya és háborúk idején az ott kiállított szabad huszárezred tulajdonosa mindenkor a nádor volt.

József nádor 1800-ban ugyancsak hagyományosan ezredparancsnokot nevezett ki, ezúttal *Hertelendy Gábor* ezredes személyében. Az ő feladata volt az alakulat felállítás és hadrafoghatóvá tétele. Ezúttal Heves-, Nógrád, Borsod- és Gömörvármegyei ifjak egészítették ki a Jászkun Kerület fegyveres szolgálatra alkalmas ifjúságát. A teljes ezredlétszám elérését követően alapos kiképzés következett, amely az évben befejeződött.

A franciák elleni első bevetésre azonban öt esztendő kellett várnia a Nádor-Huszárezrednek. 1805. október 15-én vettek részt az Ulm melletti ütközetben, s *Murat herceg* lovasságát a neresheimi hídnál ötször is sikertel megrohamozták.

Az ezred 1809-ben került vissza Magyarországra. Jászberény, Kecskemét, Karcag, Nagykőrös, Kunszentmiklós lett az állomáshelyük, 1812-ben Galiciában voltak. 1813-ban Lipcse mellett, október 16-án délután 2 órakor Sifertshain és Liebertwolkwitz térségében a három napon át tartó „Népek Csatájában” vettek részt. Ezen a napon az ezrednek 279 közhuszára és 14 tisztje, másnap 75 közhuszára és 1 tisztje esett el . . .

A Liebertwolkwitz melletti Kolmberg csúcsán emlékoszlop áll, hirdetve a névtelen magyar legények hősiességét is. „1856. október 26-án állították fel . . . a magasra emelt, minden oldalról jól látható” emlékoszlopot, mely „egy nagyobb, szélesen elterülő dombon áll . . . A hatalmas jól alapozott kőhasáb a Klenau és Macdonald közötti elkeseredett ütközet helyét jelzi, mely október 16-án egész napon át tartott.”¹

1815-ben kerül vissza ismét magyar földre az ezred, Gyöngyösre. 1816. április 30-án osztották ki a város főterén ünnepélyes keretek között a vitézségi érmeket és a pénzjutalmakat azoknak a legénységű állományúaknak, akik az 1813-as és 1814-es hadműveletekben kitüntették magukat. Az ezred díszszemlére vonult ki, a kitüntetetteket egyenként az arcvonal elé hívták, ahol Hertelendy altábornagy személyesen adta át az érmeket illetve jutalmakat. Ezután a pénzzel jutalmazottak a plébániára voltak hivatalosak ebédre, a város lakossága pedig az ezred legénységét hússal és borral vendégelte meg. A gyöngyöstarjáni plébános a kitüntetteknek 4 akó bort küldött, a város nemessége pedig 900 forint összértékű ajándékot adott nekik.²

Egyébként az ilyen, természetbeni jellegű kitüntetések nem voltak szokatlanok abban az időben. 1814-ben a jászberényi származású *Tóth Mártonnak Liphay Sándor* alispán egy házat, 6-köblös földet,

Jegyzetek

¹ dr. Heinz Füssler: Leipzig 1813. Leipzig? 171. old. (Fordítás)

² Gustav Ritter Amon von Freuenfest: Geschichte des k.k. 12. Huszarenregiments. Wien, 1876. 143–144. old.

rétet, szőlőt – minden urbáriális szolgáltatás-mentesen – ajándékozott. Az első berendezkedéshez ezenfelül 24 forint készpénzt, 12 véka vegyes gyümölcsöt és 1 tehenet adott.

Tóth Márton 13 évet szolgált az ezredben, 1813. október 16-án tíz bajtársával járőrben egy kétszeres túlerőben levő ellenséges kőteléket megtámadott és azokat leverte. Ezenközben szűrt sebet kapott a combján, de ezzel mit sem törődve bajtársait arra bátorította, hogy a visszatérő ellenséget támadják meg újra. Az újabb összecsapás során bal szemét lövés érte. A golyót nem lehetett eltávolítani, mivel a szemgolyó mögé került. A bátor huszár megvakult.³

1819-ben említik ismét Gyöngyös nevét az ezred történetében, szeptember 14. és 18. között itt volt a szemle, valamint nagygyakorlat a város környékén. Hertelendy altábornagy, aki – az ezred iránti vonzalma miatt – nyugalomba vonulása után az ezred állomáshelyén, Gyöngyösön telepedett le, 1820. június 16-án elhunyt. Katonai tiszteletadással temették el.⁴ A gyöngyösi ún. felsővárosi temetőben ma is áll síremléke, melyet az ezred emeltetett annakidején. Rajta a következő felirattal: „Itt nyugszik Méltóságos Hertelendy Gábor úr császári s királyi altábornagy, Mária Theresia jeles rengeve kereszties vitéze és a NS. Nádori lovas ezred alkotója, kimúlt e világból Gyöngyösön életének 78 évében Szentiván hava 16-kán 1820-ik esztendőben. Tisztelőji az érdemnek e nagy lelkű ősz vitéznek emlékül állították.”

Nem messze a Hertelendy sírtól, keleti irányban mintegy 10 méternyire Luchkovicz György főhadnagy – aki 1813 és 1821 között szolgált az ezredben – sírkövét találhatjuk. Erősen előredől, besüllyedt állapotban van. Felirata: „Emlékül tekintetes nemes Luchkovicz Györgynek. A nádor huszár ezredbeli volt fő hadnagynak, ki meghalt élte LII évében december IX MDCCCXXXVIII.”⁵

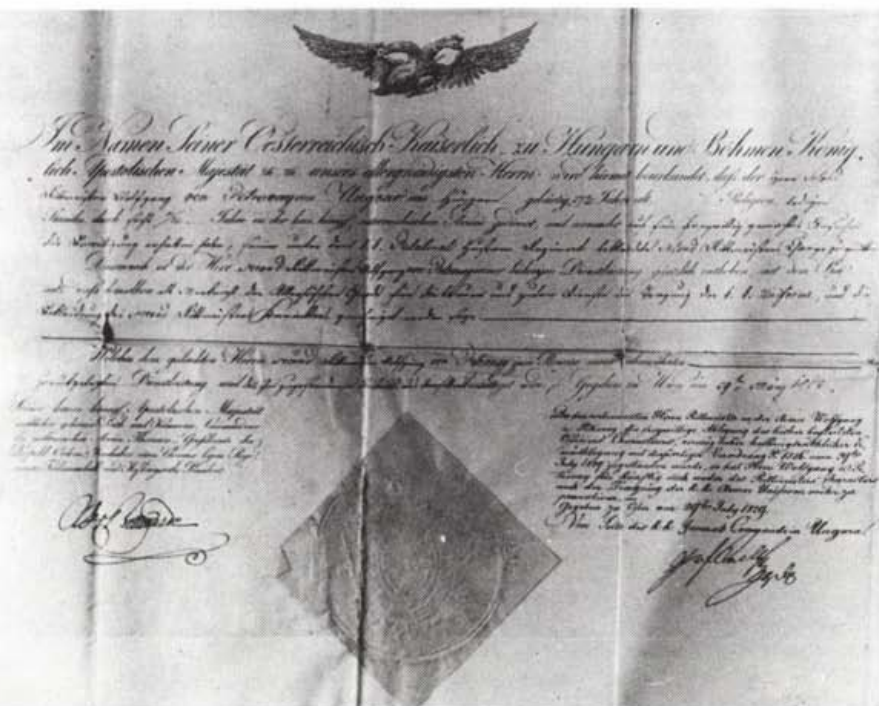
Az ezred 1821 és 1823 között az olaszországi hadjáratban vett részt, majd 1823 és 1829 között ismét Gyöngyösön állomásozott. Innen 1829 április 1-én Bécsbe távozott. Ebben az évben vörösmárvány emléktáblát állítottak fel a laktanyájukban, a gyöngyösi ún. „vámegyházában”, a következő kronosztichonnal:

LoVassaIVaI eggyVt
CsatázanDó LoVaInak
a Leg Vlabb náDorI ezereD

Az 1560 x 780 mm méretű emléktábla jelenleg az említett „vámegyháza”, a Gyöngyös-Domoszlói Állami Gazdaság székháza kapubejárójában, befelé haladva a baloldali falon van elhelyezve.

Ezeknek az esztendőknél Gyöngyös-környéki emléke is akad. A domoszlói Petrovay Farkas (1787–1861) Palatinus-huszárezredbeli másodkapitány tisztii obsit levele, amely 1812-ből keletkezett.⁶ Ugyan-

Petrovacs Farkas, Nádor-huszárezredbeli másodkapitány obsitlevele 1812-ből

LOVASSÁVAL EGYÜTT CSATÁZANDÓ LOVÁNAK A LEG VIABB NÁDOR-EZREDE

A Nádor huszárezred kronosztichon (1829) a gyöngyösi „Vármegyeházon”

csak fennmaradt *Petrovay*nak egy életnagyságú olajfestménye, amely őt az ezred egyenruhájában ábrázolja.⁷ Sírköve is áll még a domoszlói temetőnek elhagyott, öreg részében.⁸

Az 1830-as és 1840-es években az ezred Csehországban állomásozott. Érdekesség kedvéért: 1842–45 között *Görgey Artúr* az ezredben szolgált mint főhadnagy.

1848-ban a Nádor huszárezred is kitűnt azzal, hogy tisztjeik – *Szanday-Sréter* százados, *Dessewffy* és *Viragh* főhadnagyok, *Hollán* hadnagy – vezetésével csoportosan térnek vissza Magyarországra, hogy a magyar szabadság oldalán küzdjenek. Szökésükért többen, sebesülten fogságba esve, életükkel fizettek. Ismert festőnk, *Garay Ákos* megfestette a hazájukba induló huszárokat: A Nádor-husárok hazatérése Észak-Csehországból.⁹

Itthon „Honvéd Nádor-Huszárezred” alakult.

A szabadságharc leverése után az ellenállók, az emigrációban élők merész terveik megvalósításához az 1850-es években is számítottak ennek az ezrednek legénységére. Újabb szabadságharcra azonban nem került sor.¹⁰

1859-ben a solferinói ütközetben vett részt az ezred. Teljes felszereléssel egész őrzékek szöktek át a hétfejű sással díszített zászló alól, az osztrák szolgálatból. Zömében közhuszárok, de akadtak tisztjeik is.

1850–1875 között az ezred Csehország, Galicia és Itália területén volt található. Majd a Nádor-husárok – most már 12-es huszárezred elnevezéssel – ismét visszatértek Gyöngyösre. 1875 és 1896 között az ezred Gyöngyösön, illetve egy része Miskolcon állomásozott. 1896-ban Lembergbe vezényelték az ezredet és Gyöngyösre nem is tértek vissza már soha.

Az említett, még meglévő gyöngyösi emlékeken kívül Egerben is volt a Nádor-husárok emléke. Az ezred egyik 1859-es, solferinói hősi halottjának, *Szakáts Antal* szakaszvezetőnek 1867 márciusában emlékművet állítottak ott, a „plébániatéren, a tisztalak (magisztrátus) előtt, az emlékmű . . . vörösmárvány, talpzata fehér márvány, tetején egy gyászoló oroszlán nyugszik. A kő közepén karddal és babérkoszorúval díszített . . .” Felirata: „Vitéz Szakáts Antal szakaszvezetőnek, a cs.kir.gróf Haller 12-ik sz.huszár ezredből, ki 1859 nyárhó 4-én Rivoltánál császára s’ honáért áldozá hősileg életét, – példás vitézi tette elismerése s’ maradandó emlékeül ezrede tulajdonosa s a tisztí kar által emeltetve.”¹¹

Ez az emlékmű azonban az 1950-es évek során elkerült helyéről. 1975-ben látták utoljára az egri Kőfaragó Vállalat Vöröstűzér utcai telepén. Azóta bizonyára már megsemmisült.

Pozder Miklós

³Uo. 129. old.

⁴Uo. 145. old.

⁵1980. szeptemberi állapot

⁶A szerző birtokában van Gyöngyösön.

⁷ösv. dr. Kempelen Attiláné birtokában van Budapesten.

⁸*dr. Nagyrevi-Neppel György*: Huszárok – Budapest, 1973. 149. old.

⁹*Dessewffy Sándor* Amikor csaknem felrobbantották a Citadellát. Népszabadság, 1980. május 11.

¹⁰Függetlenség, 1886. október 13.

¹¹Ld. 2. jegyzet 262. old.